

Edice a materiály

Příběh básníka

*Krátké uvedení do jednoho z filmových snů
Jiřího Voskovce a Jana Wericha*

Leckomu z Pražanů i vzdálenějších se mohlo zastesknout, když v září roku 1935 chyběl v přehledu programů pražských divadel řádek – Osvobozené divadlo dnes večer: ...

Jeho spolutvůrci, autoři i hlavní představitelé opustili jeviště ve Vodičkově ulici, aby se věnovali převážně filmu. Alespoň tak to vešlo ve známost veřejnosti. Důvodů pro odchod Voskovce a Wericha z denodenního divadelního maratónu bylo určitě víc, ale jejich chuť dělat film se zdála tím nejpodstatnějším.¹⁾ Již delší dobu před posledním „funerálně“ slavnostním představením Osvobozených, které se uskutečnilo v nabitěm sále karlínského divadla Varieté 17. června 1935, bylo známo, že Voskovec s Werichem pomýšlejí na budoucnost ve světě filmových ateliérů a blyštivého plátna.

Avšak v duchu zamýšlené i veřejně ohlášené projekty na zfilmování exotické komedie Robinson a Pátek stejně jako pečlivě připravovaný scénář k natáčení Dobrého kumpána Golema (podle jejich divadelní hry Golem) zůstaly během jara i léta 1935 v podobě snových představ a nebo ztroskotaly na rozdílných tvůrčích přístupech komické dvojice a ostatních členů předpokládaných filmových štábů.²⁾ Takže když po prázdninách odjel Jan Werich s Jaroslavem Ježkem v doprovodu Františka Zelenky a Julia Fučíka na Mezinárodní divadelní festival do Moskvy, připravoval osiřelý Voskovec v Praze podmínky pro triumfální vstup dvou klaunů na prkna Stavovského divadla v postavách Všudybuda a Mámení. Ani tento smělý plán na adaptaci Komenského Labyrintu světa a ráje srdce se nedočkal realizace, neboť narazil na zbedněnou hradbu nacionalistických mravokárců, kteří přece nemohli vydat tak důstojnou scénu dvěma „šaškům.“³⁾

Po návratu Jana Wericha, poněkud nekriticky nadšeného sovětskou divadelní realitou, se bývalí spolupřincipálové začali znovu ohlížet po vlastním divadle, což souviselo s jejich neúspěšnými pokusy na poli filmovém a zároveň se stále sílícím tlakem demokraticky smýšlející kulturní veřejnosti, aby divadlo Osvobozené opět rozdávalo poetický humor a optimismus svému vděčnému publiku. Souhra okolností je zavedla do malinkého sálu Rokoko v samém středu Václavského náměstí. Zde pod hlavičkou Spoutané divadlo uvedli s nevelkým ansámblem hru

1) Další důvody pro „osvobození se od vlastního Osvobozeného“ byly vedle možností točit filmy únava z osmi let prakticky nepřetržité tvůrčí aktivity, zhoršený zdravotní stav Jana Wericha a v neposlední řadě i celková otrávenost obou autorů z afér kolem hry Kat a blázen. Blíže viz např.: Jan Werich, *Jan Werich vzpomíná... vlastně Potlach*. Praha 1982, s. 48 – 50; Michal Schönberrg, *Osvobozené*. Praha 1992, s. 278 – 279; Igor Inov, *Jak to všechno bylo, pane Werichu?* Praha 1992, s. 107.

2) O chystaném filmu Robinson a Pátek uveřejnil sice zprávu denní tisk (např.: pr., *V+W jako Robinson a Pátek do Afriky*. „České slovo“ 26, 1. 11. 1934, č. 252, s. 5), ale projekt se posléze rozplynul v tichosti. Zato práce na filmu o Golemovi byla již na jaře 1935 ve stadiu konkrétních příprav scénáře, jenže neshody mezi V. a W., režisérem Julienem Duvivierem a producentem Milošem Havlem se staly příčinou zatemnění dalšího z filmových snů Voskovce a Wericha a dokonce vedly až do soudní síně. Blíže viz Michal Schönberrg, c. d., s. 280 – 281, 305.

3) Srov. tamtéž, s. 287 – 289.

Balada z hadrů, jež se měla stát, co do počtu repríz, jejich nejúspěšnějším představením. Hra byla po celou sezónu vyprodaná a nakonec pomohla firmě V+W vrátit se do paláce U Nováků, kde zatím pomalu krachoval Antonín Fencel se svou operetou.

„Neznám než jedno pražské divadlo, ale myslím, že jsem naštěstí hned padl na nejlepší. Je to divadlo Voskovce a Wericha. Viděl jsem tam čtyřikrát jednu hru a příliš se mi líbila, než abych si to mohl nechat pro sebe [...] Vezměte jejich dekorace, kostymy, tance, jejich světla a jejich jazz a zpěvy a vybalte to všechno na pařížském jevišti. Jsem přesvědčen, že je to nádherný importní kousek. Jaká neobyčejná dvojice, z níž jeden nabízí a druhý vnucuje. Není možné definovat jejich styl, ale z jejich divadla odcházíte jako z parní lázně: zmožení a očištění.“⁴⁾ Napsal mimo jiné v týdeníku *Vendémiaire* známý francouzský herec René Lefèvre o svých dojmech z prosincové návštěvy Prahy. Úryvky z jeho článku otiskly v různých překladech začátkem ledna některé české deníky. Lidové noviny přidaly navíc odstavec: „Československá filmová produkce byla doposud dosti bezvýznamná. Znali jsme pouze filmy Machatého, které však často nevybočovaly z průměru. Viděl jsem *Hej rup!* Voskovce a Wericha. Tento film rozhodně není méně než nadprůměrný. A to mi je milejší. Ale nepůsobí mi to starosti, uvidíme zde brzo tuto dvojici, protože Paříž nemiluje virtuosity, ale zbožňuje *enfants terribles*.“⁵⁾

René Lefèvre se bohužel mýlil. I když Paříž zbožňovala *enfants terribles*, brzo tuto dvojici neuviděla. Je ovšem víc než pravděpodobné, že francouzský host byl zasvěcen (jak uvidíme později) do nejčerstvějších filmových plánů Voskovce a Wericha, které podnítila vedle jejich nikdy neutuchající touhy po práci na vlastním filmu i ohromná oblíbenost Osvobozených (toho času Spoutaných) na přelomu let 1935/36.

Tímto novým filmovým snem se stal příběh básníka. Podobně jako před časem i tentokrát se V. a W. pokoušeli adaptovat námět své divadelní hry pro filmový pás. První oficiální zprávu, že „Voskovec, Werich a Mac Frič budou společnými autory nového filmu, s jehož natáčením bude započato na jaře“, přinesl 15. ledna 1936 filmový týdeník *Kinorevue* a týž den i orgán filmové tiskové služby *Pressa*.⁶⁾ Film o dobrodružném životě středověkého francouzského básníka François Villona má být zpracován podle hry *Balada z hadrů* uvedené na podzim předešlého roku v Osvobozeném divadle. Natočen bude také ve francouzské verzi. Nic víc první dvě oznámení neprozradila. Kdo bude autorem či spoluautorem scénáře, režisérem, hercem nebo producentem, se nevědělo, ale mnohé se dalo tušit. Po nepatrné zmínce z 18. ledna, že pro nejbližší dobu je provoz barrandovských ateliérů plně zajištěn, protože zde bude kromě řady jiných přikročeno i k natáčení nového filmu Voskovce a Wericha,⁷⁾ se na začátku února 1936 objevuje zpráva v Českém filmovém zpravodaji, hovořící o trojici Frič, V. a W., která „vytvoří v kolektivní režii film [...] a Voskovec a Werich vytvoří hlavní úlohy“.⁸⁾

Bylo by chybou po těchto zprávách pokládat realizaci daného filmu za jistou a nevyhnutelnou věc, protože v žádné z nich se zatím nemluví o konkrétních smlouvách či dohodách a navíc všechny dosavadní informace měly pouze okrajový význam. Objevovaly se v podružných rubrikách přehledového charakteru. Stále se tedy jednalo jen o filmovou vidinu dvou nadšených komediantů.

První významnější „stopu“ v pátrání po filmovém Villonovi nalezneme v Českém slově z 25. února 1936.⁹⁾ Je zde otištěn rozhovor s francouzským filmovým režisérem Dominiquem Bernard-Deschamps, který přijel do Prahy na pozvání Voskovce a Wericha, aby se spolupodílel na scénáři filmu o Villonovi a režíroval jeho francouzskou verzi. „Jsem nesmírně rád,“ říká Bernard-Deschamps, „že budu pracovat s Voskovcem a Werichem, s nimiž jsem si za dva dni doko-

4) Anonym, *Francouzský herec o Voskovci a Werichovi*. „České slovo“ 28, 4. 1. 1936, č. 3, s. 8.

5) M. S., *René Lefèvre o Praze*. „Lidové noviny“ 44, 6. 1. 1936, č. 6, s. 6.

6) „Kinorevue“ 2, 1935 – 1936, č. 21, s. 355; „Pressa“ 8, 1936, č. 8, s. 1., 15. 1.

7) Anonym, *Co nového v českém filmu*. „Český filmový zpravodaj“ 16, 1936, č. 5, s. 2.

8) Anonym, *Co nového v českém filmu*. Tamtéž, č. 8, s. 2.

9) Anonym, *Film o básníku Villonovi*. „České slovo“ 28, 25. 2. 1936, č. 47, s. 6.

nale porozuměl a se shodl. Máme společné city a myšlenky. Vtip filmu, který připravujeme, nebude spočívat v anachronismech, nýbrž v tom, že oživíme historii, učiníme ji pochopitelnou dnešnímu divákovi a zbavíme ji muzeálnosti. Považuji kinematografickou práci za mnohem těžší než divadelní – ať mi to mí přátelé Voskovec a Werich odpustí – neboť ve filmu je třeba hledat výraz definitivní, jeden nejvýraznější obraz z mnoha, které se dají natočit.“¹⁰⁾ Návštěvu francouzského režiséra zaznamenává téhož dne i večerní České slovo, které dodává: „Deschamps chce osoby dramatu o Villonovi postavit tak, aby připomínaly současnost a při tom vybavovaly charakter minulosti.“¹¹⁾

Na první pohled je zřejmé, že od konce února do první poloviny března 1936 můžeme sledovat nejpodstatnější a nejčtenější zprávy ve věci Villon na plátně. Další rozhovor poskytuje Bernard-Deschamps 2. března časopisu Groš.¹²⁾ Informativní zprávy vycházejí v pražském německém tisku¹³⁾ a vídeňských krajanských novinách.¹⁴⁾ Pressa oznamuje 10. března, že do role básníka Villona byl obsazen nám již známý René Lefèvre. Kinorevue den na to referuje o tom, jak Voskovec a Werich „počali definitivně připravovati ke zfilmování villonovský námět, který zpracovali jevištně tak šťastně ve své Baladě z hadrů. Chtějí film natočiti česky a francouzsky, dá se předvídati, že českou verzi bude inscenovati režisér Mac Frič.“¹⁵⁾ O týden později Kinorevue přináší Werichův otevřený dopis filmové cenzuře, který nemá nic společného s villonovským filmem, ale v titulku pod Werichovou fotkou se píše: „Jan Werich, znamenitý autor a komik Spoutaného divadla, v úloze ponocného ve hře Balada z hadrů, která bude patrně v letošním létě zfilmována. Werich s Voskovcem zůstávají po svém vynikajícím filmu *Hej rup!* stále velikou – a snad i jedinou – nadějí českého filmu...“¹⁶⁾

Nadějí českého filmu dvojice V. a W. bezesporu byla, ale filmem o Villonovi ji nenaplnila, protože celý villonovský filmový projekt se už po polovině března 1936, soudě alespoň podle novin a časopisů, vytratil do prázdna. Poslední zmínkou o něm je několik řádek ve Filmových zajímavostech z 6. června 1936: „Bernard-Deschamps, který má režírovat film s Voskovcem a Werichem, natáčí nyní snímek *Paní Bonapartová* [...] dokončil milostné scény Josefíny a Bonaparta v paláci Serbelloni a začne nyní pracovat na výjevech v toskánských lesích.“¹⁷⁾

A tak shrneme-li nakonec všechny víceméně sporé informace zprostředkované tiskem, protože jiné prameny nejsou k dispozici, dojdeme k závěru, že o plánu a přípravách k natočení villonovského příběhu nevíme příliš mnoho. Myšlenka a první představy o něm se zrodily asi během října a listopadu 1935, kdy Voskovec s Werichem chystali premiéru nové divadelní hry. V prosinci, když Prahu navštívil René Lefèvre, mohl tento herec zprostředkovat první kontakty na francouzské spoluproducenty a posléze i na Dominiquea Bernard-Deschampse, jenž se nabídl k režírování francouzské verze filmu. Pro režii české verze byl nejpřípadnějším kandidátem Mac Frič, spolupracující s V. a W. na jejich předchozím dosti úspěšném filmu *Hej rup!* Nejchoulostivější otázkou vzniku filmu byl jako vždy producent. Zpočátku mohla z české strany připadat v úvahu společnost A-B, se kterou vedli Voskovec a Werich již delší čas předběžná jednání o svých budoucích filmových záměrech. Jenomže v důsledku vleklých se rozporů v oblasti finanční i realizační a ustavičných neshod vrcholících soudním sporem o autorská práva k filmu *Golem*, se V. a W. se společností rozešli ve zlém. Jiného producenta pro svůj film Voskovec

10) Tamtéž.

11) Anonym, *Balada z hadrů jako film s francouzským režisérem*. „České slovo“ (večerník) 28, 25. 1. 1936, č. 46, s. 4.

12) V tomto případě se odvolávám na sekundární pramen. Viz Michal Schönb erg, c. d., s. 305.

13) Anonym, *Der Film*. „Prager Tagblatt“ 61, 8. 3. 1936, č. 58, s. 9. Zde se mimochodem objevuje zpráva, že do role Villona byl obsazen R. Lefèvre, o dva dny dříve než v Presse.

14) Viz pozn. 12.

15) Anonym, *Film Voskovce a Wericha*. „Kinorevue“ 2, 1935 – 1936, č. 29, s. 58.

16) Jan Werich, *Milá filmová cenzuro*. „Kinorevue“ 2, 1935 – 1936, č. 30, s. 61 – 63.

17) „Filmové zajímavosti“ 1936, č. 89, s. 1.

s Werichem nesehnali. Proč se tak stalo, není známo. Jak negativní roli v tom sehráli představitelé společnosti A-B, zůstane rovněž nezodpovězenou otázkou.¹⁸⁾

Jediné, co zbylo z filmového snu o Villonovi, jsou kromě několika novinových zpráv a velmi obecných záznamů o koncepci filmu ve slovech režiséra Bernard-Deschampsse dvě varianty synopse filmu z autorské dílny V. a W.¹⁹⁾

Je na místě dodat, že ve srovnání s jinými filmovými sny pánů Voskovce a Wericha, s těmi, o kterých cosi víme, to není zas tak málo. Například u témat Robinson a Pátek, Kanon míru či Švejk, která hodlali zfilmovat, zůstáváme stát na začátku cesty před jejich filmovou vizí, jež se rozplývá v nedohlednu. Jinak je tomu u Villona. Dva předkládané texty nám poskytují něco jako výchozí bod pro dobrodružnou výpravu do světa volné fantazie, omezené jen naším subjektivním vnímáním fenoménu V+W. Můžeme je číst jako zcela zvláštní literární útvary. I když nebyly původně určeny pro zveřejnění v tištěné podobě, nesou v sobě originální půvab doby, ve které vznikly, a především brilantní jazykový styl dvojčediného média. V prvním plánu však zůstávají pracovním textem, podkladem pro rozpracování vlastního scénáře filmu a na to nelze zapomínat.

Naše poznámky by mohly pokračovat důkladnějším rozbořem a porovnáváním obou textů mezi sebou a poté i se samotnou hrou Balada z hadrů, z níž tematicky vycházejí. Jistě by bylo zajímavé srovnání a sledování vývoje jednotlivých scén a charakteristik jednajících postav. V té souvislosti se jeví velice spekulativní například fakt, že v prvním kratším textu nenajdeme vůbec postavu básníka Villona, což nabádá k mnoha otázkám i následným vysvětlením. Avšak tyto poznámky si nečiní nárok na vyčerpávající výklad, nýbrž jsou pojaty, jak už stojí v podtitulu, jako krátké uvedení do jednoho z filmových snů Jiřího Voskovce a Jana Wericha.

V á c l a v K o f r o ň

18) Srov.: Michal Schönb erg, c. d., s. 304 – 305.

19) Oba texty jsou uloženy v literární pozůstalosti Jana Wericha v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze.